

УДК 338.363(477)

Рейтингова оцінка фінансового стану підприємств машинобудівної галузі України

Кужельюк А.В.

студентка

Інституту економіки та менеджменту

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Стаднюк Т.В.

асистент кафедри обліку і аудиту

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті обґрунтовано доцільність та необхідність проведення рейтингової оцінки фінансового стану підприємства. Описано механізм і основні етапи оцінки фінансового стану підприємства з використанням рейтингового методу. Проаналізовано стан вітчизняних машинобудівних підприємств в аспекті їх фінансової стійкості та визначено їх особистий рейтинг за методом еталонного підприємства.

Ключові слова: рейтинг, рейтингова оцінка, фінансова стійкість, галузь машинобудування, ефективність діяльності.

Кужельюк А.В., Стаднюк Т.В. РЕЙТИНГОВАЯ ОЦЕНКА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

В статье обоснованы целесообразность и необходимость проведения рейтинговой оценки финансового состояния предприятия. Описаны механизм и основные этапы оценки финансового состояния предприятия с использованием рейтингового метода. Проанализировано состояние отечественных машиностроительных предприятий в аспекте их финансовой устойчивости и определен их личный рейтинг по методу эталонного предприятия.

Ключевые слова: рейтинг, рейтинговая оценка, финансовая устойчивость, отрасль машиностроения, эффективность деятельности.

Kuzheliuk A.V., Stadniuk T.V. EVALUATION OF FINANCIAL CONDITION RATING OF UKRAINE ENGINEERING INDUSTRY

In the article grounded expediency and necessity of conducting the rating of financial condition of the enterprises. The article described the mechanism and the main stages of assessing the financial situation of the company by using the rating method. Analyzed the state of the domestic machine-building enterprises in terms of financial stability and defines their personal rating by company's reference.

Keywords: grade, rating evaluation, financial stability, engineering, efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні підприємства галузей національної економіки працюють у мінливих умовах зовнішнього середовища, тому для стабільної роботи підприємства та його розвитку необхідно систематично здійснювати аналіз його фінансової стійкості, адже підприємства, на яких створена система для аналізу й ефективного управління фінансовою стійкістю, можуть бути впевнені, що навіть за несприятливої економічної ситуації в країні вони зможуть продовжити роботу за рахунок власних резервів, без зовнішніх джерел фінансування. Також практика господарювання українських підприємств свідчить, що внаслідок несвоєчасних розрахунків та невиконання фінансових зобов'язань перед контрагентами у них накопичилися великі обсяги

заборгованості. Дотримання розрахунково-платіжної дисципліни суб'єктами господарювання безпосередньо залежить від їх платоспроможності. Фінансова стійкість забезпечує стабільну платоспроможність на перспективу та є основою інвестиційної привабливості та кредитоспроможності. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення однозначної оцінки характеристики ефективності, надійності, стабільності господарських суб'єктів та комплексної рейтингової оцінки фінансового стану для прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі існує досить багато актуальних публікацій, присвячених розробці методик рейтингової оцінки фінансового стану підприємства. Зокрема, дослідженню даної проблеми присвятили

свої праці такі науковці, як: А.Д. Шеремет [1], О.М. Вакульчик [2], Є.В. Мних [3], Г.В. Савицька [4], Т.Т. Дуда [5], Ю.Л. Логвиненко [6], Т.А. Городня [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є проведення аналізу фінансової стійкості машинобудівних підприємств України за даними їх публічної фінансової звітності та визначення їх особистого рейтингу серед досліджуваних господарюючих суб'єктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рейтингова оцінка дає можливість у цілому оцінити фінансову ситуацію та рівень платоспроможності того чи іншого підприємства. Потреба в рейтингу підприємства зумовлена бажанням суб'єктів господарювання орієнтуватися та мати інтегральну оцінку фінансової позиції кожного суб'єкта діяльності.

Найбільш повне визначення поняття «рейтинг» дає Ю.Л. Логвиненко: «Це значення певної відносної оцінки, що діє у визначений момент чи протягом певного періоду часу, яку суб'єкт рейтингування в результаті реалізації процесу рейтингування присвоює досліджуваному об'єкту та вважає найоптимальнішим для його позиціонування за обраним критерієм чи набором критеріїв серед інших подібних за основними параметрами суб'єктів господарювання» [6, с. 324].

Виділяють два основних підходи до побудови комплексних рейтингових оцінок: бухгалтерський (балансовий) та експертний.

Експертний підхід базується на даних, отриманих у ході опитування експертів, яким пропонується оцінити досліджуване підприємство на основі досвіду, кваліфікації й аналізу кількісної й якісної інформації, яка знаходиться в їх розпорядженні. Використання експертного підходу до побудови рейтингів дає змогу в певних випадках виявити всі нюанси і врахувати невелику кількість інформації, що в підсумку дає можливість отримати адекватну картину ситуації, яка склалась. Проте застосування даного методу пов'язане з низкою труднощів, таких як недостатня кількість інформації, проблема компетентності експертів, вплив суб'єктивних факторів на оцінку спеціаліста, складність організації роботи групи експертів, недосконалість технології проведення експертиз і методів обробки інформації, а також відносно велика вартість подібних досліджень.

Бухгалтерський підхід передбачає, що під час побудови рейтингової оцінки підприємства аналітик використовує доступні йому

дані фінансової звітності. На їх основі він розраховує необхідні показники і, використовуючи різні методи статистичної обробки даних, розраховує комплексний рейтинг досліджуваного підприємства або проводить ранжування об'єктів. Хоча оцінка, отримана таким способом, є об'єктивною, вона може не цілком відображати реальну економічну ситуацію, оскільки базується тільки на даних фінансової звітності і не враховує багатьох якісних показників діяльності підприємства [1, с. 211].

Слід зазначити, що опрацювання даних публічної фінансової звітності не зобов'язує дослідника використовувати під час проведення аналітичного дослідження лише абсолютні величини. За даними звітності також можна розрахувати відносні, якісні і динамічні показники, які використовуються під час проведення рейтингової оцінки.

У рамках балансового підходу рейтингова оцінка підприємства формується не на основі суб'єктивних думок експертів, а в результаті порівняння з найкращими результатами всієї сукупності підприємств, що аналізуються. Еталонні значення показників виникають у результаті конкуренції в умовах ринку. Еталонне підприємство, в якого всі показники найкращі, може бути як умовним, так і реальним.

Основна ідея методики рейтингової оцінки – порівняння показників певного підприємства з відповідними показниками еталонного підприємства. Оскільки фінансово-господарська діяльність кожного порівнюваного підприємства відображається кількома показниками, то порівняння з еталонним підприємством має багатовимірний характер. Ступінь віддаленості від еталону визначається шляхом розрахунку комплексного показника, який є функцією порівнюваних показників, що аналогічно відстані між точками в багатовимірному просторі.

В основі встановлення рейтингової оцінки за методом еталонного підприємства лежить набір із шести показників фінансової стійкості та платоспроможності, хоча для побудови рейтингової оцінки підприємств можуть використовуватись й інші показники фінансово-господарської діяльності.

Застосування даної методики рейтингової оцінки включає такі етапи (рис. 1).

Розглянемо детальніше алгоритм побудови порівняльної рейтингової комплексної оцінки підприємств у вигляді послідовних процедур:

1. Припускається, що система фінансових показників визначена і показники, що входять

до неї, обраховані за даними бухгалтерської звітності і бухгалтерського обліку порівнюваних підприємств. Розраховані показники записують у вигляді матриці a_{ij} , в якій рядки відповідають порядковим номерам показників, а графи відповідають порядковим номерам порівнюваних підприємств.

2. Для кожного показника визначається найкраще значення (воно може бути максимальним, мінімальним або іншим оптимальним значенням залежно від змісту показника) і проставляється в додаткову графу матриці, яка відповідає еталонному підприємству.

3. Матриця a_{ij} нормується за показниками додаткової графи, у результаті чого формується матриця x_{ij} координат підприємств відносно еталона. Її показники формуються шляхом ділення показників кожного рядка матриці a_{ij} на показник додаткової графи A_{\max} .

$$x_{ij}^{\max} = \frac{a_{ij}}{A_{\max}}$$

4. Рейтингова оцінка кожного порівнюваного підприємства розраховується за формулою:

$$R_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n (1 - x_{ij})^2}$$

Тобто знаходиться сума різниць між одиницею і кожним показником підприємства, які підносяться до квадрату, а із суми вираховується корінь квадратний.

Геометричний зміст рейтингової оцінки – це відстань від точки з координатами показників порівнюваного підприємства до точки

з одиничними координатами, що відповідає еталонному підприємству. Таким чином, рейтингова оцінка показує ступінь наблизеності показників порівнюваного підприємства до показників еталонного підприємства.

5. Порівнювані підприємства упорядковуються за значеннями показника рейтингової оцінки. Якщо передбачається порядок дослідження підприємств, які мають найнижчий рейтинг до тих, що мають найвищий рейтинг, то ранжування відбувається за складанням показника рейтингової оцінки. Найвищий рейтинг присвоюється підприємству, яке має мінімальне значення рейтингової оцінки.

Наведений алгоритм побудови порівняльної комплексної рейтингової оцінки може застосовуватись для порівняння як показників підприємств за звітний період, так і темпів зміни показників за порівняльні періоди. У першому випадку порівнюється поточний стан фінансово-господарської діяльності підприємств, а в другому – динаміка зміни показників. Порівняння підприємств буде об'єктивним, якщо воно водночас буде проводитись і на основі показників за звітний період, і на основі темпів змін показників, об'єднаних в єдину сукупність показників, використовуваних для порівняння.

Перевагами викладеної методики побудови порівнюваної комплексної рейтингової оцінки підприємств є такі її особливості:

– рейтингова оцінка формується на основі багатовимірного відображення фінансово-

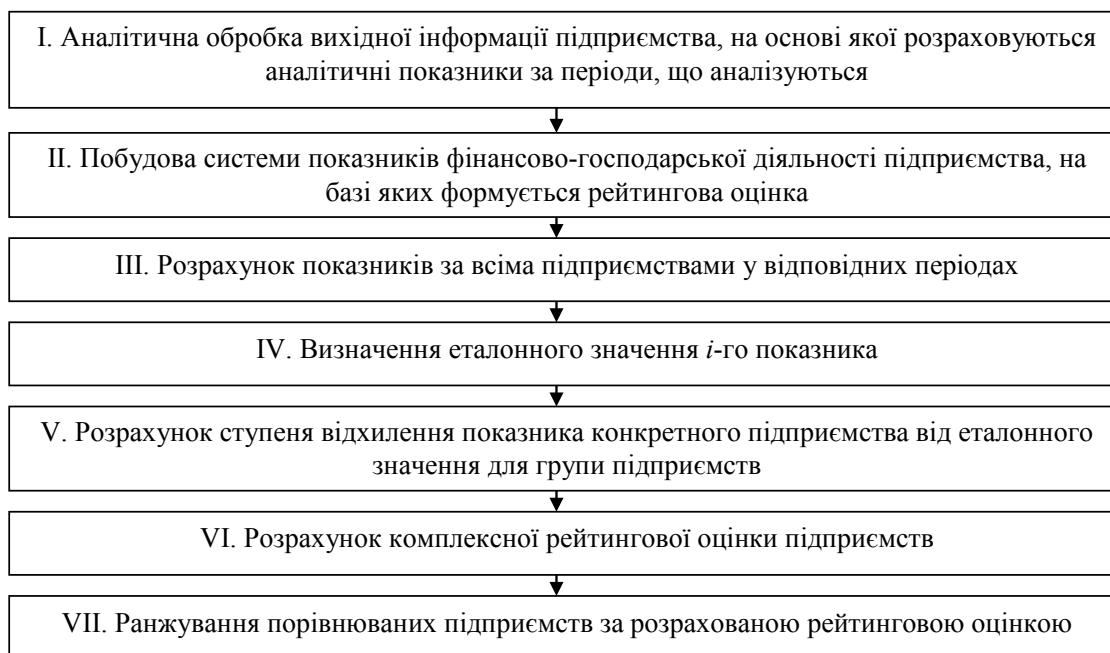

Рис. 1. Алгоритм проведення рейтингової оцінки економічного стану суб'єкта господарювання за методом еталонного підприємства [2, с. 102]

господарської діяльності підприємств у системі показників;

– система показників базується на даних публічної звітності підприємств, що робить оцінку доступною та масовою, її може проводити зовнішній аналітик;

– дає можливість визначення не тільки інтегральної оцінки фінансового стану конкретного підприємства в динаміці, але й визначення інтегральної оцінки кожного підприємства з однорідної групи;

– рейтингова оцінка дає змогу проводити порівняння підприємств з урахуванням найкращих результатів усіх конкурентів;

– можна використовувати методику за будь-яких значень показників – як додатних, так і від’ємних;

– достатньо простий алгоритм оцінки, що робить методику менш трудомісткою;

– не потрібно створювати нове програмне забезпечення;

– поданий алгоритм побудови рейтингової оцінки пройшов перевірку на практиці [2, с. 104].

Рейтингова оцінка за методом еталонного підприємства враховує найважливіші показники фінансово-господарської діяльності, які характеризують окремі якості підприємства:

– коефіцієнт фінансової незалежності – характеризує фінансову незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування його діяльності;

– коефіцієнт фінансової залежності – показує частку позичених коштів у фінансуванні підприємства;

– маневреність робочого капіталу – характеризує частку запасів, тобто матеріальних виробничих активів у власних оборотних активах;

Таблиця 1

Початкова матриця показників a_{ij} за 2013–2015 рр.

Показник	ПАТ «СКФ Україна»	ПАТ «ХАРП»	ПАТ «Гідросила МЗГ»	ПАТ «ДАЗ»	ПАТ «Армапром»
2013 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,70	0,23	0,77	0,15	0,41
Коефіцієнт фінансової залежності	1,42	4,41	1,30	6,55	2,44
Маневреність робочого капіталу	0,99	11,85	-7,53	0,68	4,88
Маневреність грошових коштів	0,36	0,32	-0,09	0,31	0,01
Коефіцієнт покриття запасів	1,23	2,33	2,55	2,07	1,11
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,39	0,29	3,38	0,18	0,70
2014 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,70	0,06	0,84	0,12	0,28
Коефіцієнт фінансової залежності	1,43	16,91	1,19	8,09	3,54
Маневреність робочого капіталу	0,63	-0,31	-21,69	0,83	-163,26
Маневреність грошових коштів	0,61	-0,05	-0,18	0,32	-0,39
Коефіцієнт покриття запасів	1,72	1,70	2,01	1,80	1,24
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,33	0,06	5,24	0,14	0,39
2015 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,87	-0,31	0,86	0,16	0,23
Коефіцієнт фінансової залежності	1,15	-3,22	1,16	6,08	4,26
Маневреність робочого капіталу	0,46	-0,57	13,48	1,05	-115,64
Маневреність грошових коштів	0,48	-0,01	0,21	0,27	-0,21
Коефіцієнт покриття запасів	2,32	1,26	1,55	1,31	1,33
Коефіцієнт фінансової стабільності	6,73	-0,24	6,39	0,20	0,31

Джерело: розраховано за даними [8]

– маневреність грошових коштів – характеризує частку абсолютно ліквідних активів у власних оборотних активах, забезпечує свободу фінансового маневру;

– коефіцієнт покриття запасів – показує, скільки на одиницю коштів, що вкладені в запаси, припадає в сукупності власних коштів, довгострокових та короткострокових зобов'язань;

– коефіцієнт фінансової стабільності – характеризує забезпеченість заборгованості підприємства власними коштами.

Розглянемо алгоритм рейтингової оцінки на прикладі п'ятиох підприємств машинобудівної галузі України, які провадять діяльність у галузі виробництва гідравлічного та пневматичного устаткування: ПАТ «СКФ Україна», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Гідросила МЗТГ», ПАТ «Дніпропетровський агрегатний завод», ПАТ «Армапром».

Матриця вихідних даних для рейтингової оцінки наведена в табл. 1 в динаміці за три останні роки.

Аналізуючи дані табл. 1, на основі вибірки еталонних значень коефіцієнтів можна попередньо визначити підприємства, фінансовий стан яких порівняно з іншими досліджуваними підприємствами є найкращим за три останні роки. Серед них – ПАТ «СКФ Україна» та ПАТ «Гідросила МЗТГ».

Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності) показує, що частка власних коштів підприємства в загальній сумі коштів, авансованих у його діяльність, становила на кінець 2015 р. у ПАТ «Гідросила МЗТГ» 86%, а у ПАТ «СКФ Україна» – 87% і проти 2013 р. зросла, що є позитивним моментом. Значення даного коефіцієнта свідчить, що фінансовий стан зазначених товариств на противагу ПАТ «ХАРП», ПАТ «ДАЗ» та ПАТ «Армапром» стабільний і не залежить від зовнішніх кредиторів.

На 1 грн. позикового капіталу ПАТ «Гідросила МЗТГ» у 2015 р. припадало 3,39 грн., а в ПАТ «СКФ Україна» – 6,73 грн. власних коштів. Щодо ПАТ «ДАЗ» та ПАТ «Армапром»,

Таблиця 2

Приведена матриця показників x_{ij} для проведення рейтингової оцінки за 2013–2015 рр.

Показник	ПАТ «СКФ Україна»	ПАТ «ХАРП»	ПАТ «Гідросила МЗТГ»	ПАТ «ДАЗ»	ПАТ «Армапром»
2013 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,91	0,30	1	0,19	0,53
Коефіцієнт фінансової залежності	1,09	3,39	1	5,04	1,88
Маневреність робочого капіталу	0,08	1	-0,64	0,06	0,41
Маневреність грошових коштів	0,01	1	0,00	0,01	0,00
Коефіцієнт покриття запасів	0,48	0,91	1	0,81	0,44
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,71	0,09	1	0,05	0,21
2014 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,83	0,07	1	0,14	0,33
Коефіцієнт фінансової залежності	1,20	14,21	1	6,80	2,97
Маневреність робочого капіталу	0,76	-0,37	-26,13	1	-196,70
Маневреність грошових коштів	1	-0,08	-0,30	0,52	-0,64
Коефіцієнт покриття запасів	0,86	0,85	1	0,90	0,62
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,44	0,01	1	0,03	0,07
2015 рік					
Коефіцієнт фінансової незалежності	1	-0,36	0,99	0,18	0,26
Коефіцієнт фінансової залежності	1	-2,80	1,01	5,29	3,70
Маневреність робочого капіталу	0,03	-0,04	1	0,08	-8,58
Маневреність грошових коштів	1	-0,02	0,44	0,56	-0,44
Коефіцієнт покриття запасів	1	0,54	0,67	0,56	0,57
Коефіцієнт фінансової стабільності	1	-0,04	0,95	0,03	0,05

Таблиця 3

Рейтинг машинобудівних підприємств України за результатами оцінки методом еталонного підприємства

Підприємство	2013 рік		2014 рік		2015 рік		Рейтингова оцінка
	R	Місце	R	Місце	R	Місце	
ПАТ «СКФ Україна»	1,48	1	0,68	1	0,97	2	1
ПАТ «Гідросила МЗТГ»	1,92	3	27,16	4	0,66	1	2
ПАТ «ХАРП»	2,66	4	13,40	3	4,44	3	3
ПАТ «ДАЗ»	4,45	5	5,96	2	4,61	4	4
ПАТ «Армапром»	1,81	2	197,72	5	10,14	5	5

то їх позикові кошти перевищували власний капітал, відповідно, у п'ять та три рази. Слід зауважити, що в ПАТ «ХАРП» величина непокритих збитків призвела до від'ємної величини власного капіталу.

Від'ємні значення показників маневреності робочого капіталу та грошових коштів, які спостерігались у ПАТ «ХАРП» та ПАТ «Армапром» у 2015 р., свідчать про нестачу власних оборотних коштів, а коефіцієнт покриття запасів у цих двох товариств має додатне значення, що свідчить про те, що запаси забезпечуються основними джерелами їх формування, тобто господарюючі суб'єкти мають нестійкий фінансовий стан.

У цілому відбулись позитивні зміни у складі показників, якими характеризується фінансова стійкість ПАТ «СКФ Україна» та ПАТ «Гідросила МЗТГ». Падіння фінансової стійкості спостерігалось у ПАТ «ХАРП» та ПАТ «Армапром».

Наступним кроком є визначення елементів нової матриці хіж за кожним роком.

На основі даних табл. 2 розраховуємо значення R-показника (Rj) для п'яти машинобудівних підприємств, проранжуємо отримані рейтингові оцінки та визначимо особистий рейтинг кожного з досліджуваних товариств (табл. 3).

Як бачимо з даних табл. 3, попередні оцінки щодо підприємств-лідерів підтвердились результатами рейтингової оцінки. Отже, за методом еталонного підприємства перше місце в рейтингу займає ПАТ «СКФ Україна», а друге, з незначним відривом, – ПАТ «Гідросила МЗТГ».

Охарактеризуємо господарську діяльність публічних акціонерних товариств – лідерів у галузі виробництва гідравлічного та пневматичного устаткування.

Публічне акціонерне товариство «СКФ Україна» є єдиним в Україні виробником роликових конічних підшипників та компонентів до них. На сьогодні підприємство є основним

постачальником конічних підшипників для провідних автомобільних та тракторних заводів СНД (ГАЗ, КамАЗ, МАЗ, МТЗ, КрАЗ та ін.), потужним постачальником підшипників для конвеєрних заводів-лідерів – виробників автомобільної техніки Європи, Америки та Азії, а також надійним постачальником компонентів (кілець після токарної обробки, сепараторів та роликів) для заводів корпорації SKF.

Виробничі потужності підприємства дають змогу випускати близько 5 млн. підшипників середньої розмірної групи і 6 млн. підшипників малої розмірної групи на рік, а також компоненти підшипників: готові ролики – 80 млн. штук, готові сепаратори – 3 млн. штук, кільця після токарного оброблення – 16 млн. штук. Обсяг реалізації в 2015 р. становив 1 480 893 тис. грн.

Публічне акціонерне товариство «Гідросила МЗТГ» є найбільшим підприємством за обсягами виробництва гідравлічних вузлів для тракторних та інших підприємств сільгоспмашинобудування. Місія ПАТ «Гідросила МЗТГ»: «Задоволення потреб ринку в гідророзподільниках та гідроциліндрах для мобільних машин шляхом їх розробки і виробництва з використанням передових технологій, кваліфікованого персоналу, ґрунтуючись на розвитку традицій підприємства в області якості, культури виробництва і взаємовідносин між людьми». Свою продукцію експортує більш ніж у 50 країн світу. У 2015 р. було реалізовано продукції в Україні на суму 79 460 тис. грн., у країнах СНД – 32 184 тис. грн.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, розглянута комплексна модель дає змогу оцінити ефективність діяльності підприємства не лише в динаміці за певні періоди часу, а й здійснити порівняння з аналогічними підприємствами в галузі діяльності. Недоліком даної моделі є її статичність, оскільки вона відображає минулий час і застосовується більшою мірою для поточного моніторингу, чим для прогнозування ризику фінансо-

вої неспроможності. Рейтинг може слугувати лише як індикатор раннього попередження кризи на підприємстві та продукт діагностики фінансового стану. Розуміння фінансового стану підприємства та його своєчасний та якісний аналіз, вибір необхідного методу аналізу та системи показників, що забезпечить

усебічне вивчення та представлення діяльності підприємства, є основоположними для прийняття управлінських рішень, спрямованих на вирішення питання обрання напрямів діяльності та розвитку підприємства, покращання його ефективності, конкурентоздатності та прибутковості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу діяльності комерційних організацій / А.Д. Шеремет, Е.В. Негашев; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 208 с.
2. Вакульчик О.М. Інтегральна оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання під час отримання статусу уповноваженого економічного оператора / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек, А.М. Петросян // Вісник АМСУ. – 2014. – № 1 (51). – С. 98–106.
3. Мних Є.В. Економічний аналіз: [підручник] / Є.В. Мних. – К.: Знання, 2011. – 630 с.
4. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Г.В. Савицька; 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
5. Дуда Т.Т. Порівняльна рейтингова оцінка фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельниччини / Т.Т. Дуда, І.В. Троц // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2 (32). – С. 63–68.
6. Логвиненко Ю.Л. Сутність рейтингування підприємств та його значення в ринкових умовах / Ю.Л. Логвиненко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2009. – № 640. – С. 319–327.
7. Городня Т.А. Забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства / Т.А. Городня, Т.А. Кузик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.16. – С. 191–196.
8. Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smida.gov>.